

Originalni naučni rad

UDK 37.033:504.75.06(497.6 Doboju)

DOI 10.7251/SVA1714245P

COBISS.RS-ID 6492952

EKOLOŠKA SVIJEŠT DJECE U VASPITNO – OBRAZOVNIM USTANOVAMA OPŠTINE DOBOJ

Doc. dr Slobodanka Pavlović¹

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Mr Danijela Gavrić²

Opštinska uprava Stanari

Apstrakt: U ovom radu se ukazuje na značaj i ulogu ekološkog vaspitanja i obrazovanja u jačanju ekološke svijesti djece u vaspitno - obrazovnim ustanovama u Doboju. Ekološko vaspitanje i obrazovanje predstavlja samo dio jedne cjeline, kao sastavni dio ukupnog razvoja svake ličnosti. Škola bi putem svog kurikuluma mogla da da osnovu za dalji razvoj ekološke svijesti i čvrstu podlogu za buduće nadograđivanje ekoloških stavova, navika i ekološke kulture. Svojom cjelokupnom djelatnošću - posebno putem nastavnih predmeta i vannastavnih aktivnosti škola ima velike mogućnosti za ostvarivanje ekološkog obrazovanja i vaspitanja. Da bi se to postiglo, neophodno je u cjelokupan proces nastave ugraditi ekološke principe koji prožimaju sve nastavne planove i programe.

Ključne riječi: *Ekološka edukacija, ekološko okruženje, ekološka svijest, škole Doboju*

UVOD

Analiza problema globalizacije, individualizacije, identiteta, stila života, novih medija, budućnosti država sa različitim kulturama i društvima podstiču na novo i drugačije sagledavanje kulturnih, istorijskih i političkih prilika kod nas, činilaca koji se smatraju relevantnim za odrastanje djece, odnose u porodici, školi, svakodnevnom životu. U tom smislu u Rijju je 1992. godine održana Konferencija UN za pitanja okoline i razvoja, koja u svom dokumentu Agenda 21, formuliše zahtjeve djelovanja u redovnom obrazovanju. Ekološko obrazovanje dobilo je nove odrednice prema problemima razvoja u brizi prema okolini koja je do naše zajedničke budućnosti. Zaštita životne sredine postaje egzistencijalni problem savremene civilizacije. Koncept mogućeg rješenja problema očuvanja

¹ Dekan Fakulteta za ekologiju, e-mail: boba.pavlovic@gmail.com

² Samostalni stručni saradnik za zaštitu životne sredine

životne sredine zove se održivi razvoj koji kao cilj ističe: zadovoljavanje potreba sadašnjosti bez bojazni da buduće generacije neće moći da zadovolje svoje potrebe. Razvoj koji ispunjava ovu pogodbu označen je kao trajni, održivi, sposoban i otvoren prema budućnosti.³

U tom smislu ostvarivanje bezbjednih i kvalitetnih uslova života u funkciji je obezbjeđivanje čovjekovog opstanka. Da bi se obezbjeđila bezbjedna životna sredina ekološko vaspitanje i obrazovanje mladih ima strateški značaj za njenu zaštitu i očuvanje.⁴

Treba zato stalno i od najranijih dana u školi nastojati da se izgradi primjereni voljni odnos učenika prema životnoj sredini i istovremeno neposredno doživljavanje ekoloških vrijednosti jer će samo iz toga proisteći adekvatno ponašanje. Potrebno je diskretnije uključiti djecu u zaštitu životne sredine, tako što svaki nastavnik, ma šta predavao, stalno povezuje gradivo sa postupcima koji su usmjereni ka zaštiti životne sredine. Da realno učešće u zaštiti životne sredine u najvećoj mjeri zavisi od nastavnika i profesora, neposredno potvrđuju variranja u odgovorima učenika zavisno od škole i nastavnika koji je djeci i usadio osnovne elemente ekološke svijesti i kulture. Nije teško zaključiti da ekološko obrazovanje, odnosno obrazovanje nužno za stvarnu zaštitu i unapređenje životne sredine, mora da zauzme svoje mjesto mnogo prije ovog uzasnog perioda. Poznato je, dalje, da se lični stavovi učenika formiraju još u predškolskom uzrastu, zbog čega je važno otpočeti sa ekološkim vaspitanjem još ranije i u njega uključiti porodicu jer ona veoma utiče na dijete. Ako se vaspitanje koje osposobljava za zaštitu prirode proširi od predškolskih ustanova do fakulteta, efekti zaštite će biti daleko veći.⁵

Ekološko vaspitanje i ekološko obrazovanje često se posmatraju kao sinonimi. „Ekološko obrazovanje” (environmental education) je proces prepoznavanja vrijednosti i tumačenja predstava (concepts) u pogledu na razvoj sposobnosti i stavova, koji su potrebni da bi se odnos čovjeka prema njegovoj kulturi i njegovom prirodnom svijetu (biophysical surroundings) razumio i cijenio.“⁶

Ekološko obrazovanje i novo reformisano obrazovanje nalaze se pred istim zahtjevima koji traže očigledan preokret u kulturi, koji je maksimalno usmjeren ka pravednosti, umesto na ideal jednakosti (istican u pokretima

³ Andevski, M. (2001). „Zbornik radova Ekološka svest i ekološko obrazovanje dece i omladine“, Visoka škola za strukovno obrazovanje vaspitača, Šabac.

⁴ Kundačina, M. (2010), *Ekološko vaspitanje*. Učiteljski fakultet u Užicu

⁵ Kundačina, M. (1998). *Činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja učenika*, Užice, Učiteljski fakultet

⁶ Ágnes Zsóka, A; Zsuzsanna Marjainé Szerényi, Anna Széchy, Tamás Kocsis. (2013), Greening due to environmental education? Environmental knowledge, attitudes, consumer behavior and everyday pro – environmental activities of Hungarian high school and university students *Journal of Cleaner Production, Volume 48, Pages 126-138.*

60 – tih godina). Paradoksalna situacija ogleda se u obrazovanju mladih na načelima tolerancije, dijaloga, raznolikosti u svijetu i za svijet u kome nemamo pravo na razlike iz svrhe i vlastite logike onih koji uče. Pred obrazovanjem se stavljaju zadaci ublažavanja napetosti između globalnog i lokalnog, opšteg i pojedinačnog, tradicije i modernosti, dugoročnog i kratkoročnog, konkurencije i jednakosti i čini se da ove maštarije kulminiraju u području ekološkog obrazovanja kome se kao cilj ili pak uzor postavlja koncept održivog razvoja. Očigledno je da se konceptom održivog razvoja ekološko obrazovanje suočava sa pedagoški neutemeljenim problemima, problemima koji ne odražavaju pravu prirodu, autonomiju obrazovanja i u mnogim tačkama stoje nasuprot samoodređenja ekološkog obrazovanja.⁷

Ovde se misli na društvo čije razvojne pretpostavke obezbjeđuju zadovoljenje potreba sadašnjih generacija, ali bez bojazni da bi razvojem mogle biti ugrožene buduće generacije. U ovom smislu je obrazovanje usmjereno prema okolini – ekoobrazovanje, je korak bliže ka društvu vrijednosti i opredjeljenja. S obzirom na ugroženu ravnotežu u okolini, ekološko obrazovanje dobija posebno mjesto i ulogu u djelatnosti svih škola.

PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog istraživanja je stanje ekološke svijesti djece u tri osnovne škole u Doboju, utvrđivanje učestalosti primjene ili kršenja osnovnih ekoloških pravila, utvrđivanje znanja učenika o ekološkoj problematici, učeničkih stavova o ekološkim problemima i aktivnostima, kao i utvrđivanje spremnosti učenika da se angažuju u ekološkim aktivnostima u školi.

Istraživanjem je izvršen pokušaj dovođenja u vezu sva tri segmenta ekološke svijesti: ekoloških znanja, ekoloških stavova i ekološkog djelovanja. U tu svrhu, sprovedeno je istraživanje čiji je osnovni cilj bio utvrđivanje nivoa razvijenosti ekološke informisanosti, ekološke svijesti i samoprocjene preekološkog ponašanja.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Polaznu tačku ovog istraživanja čini razmatranje koje se tiče uloge ekološkog obrazovanja i vaspitanja u razvijanju ekološke svijesti učenika kao preduslova za puno ekološko angažovanje u društvenoj zajednici. Razmatranje je podržano saznanjem da se današnja svjetska zajednica suočava sa ekološkom krizom koja poprima sve šire razmjere i prevashodno traži odgovarajuća rješenja u povećanju nivoa ekološke svijesti svakog čovjeka.

Osnovni cilj ekološkog obrazovanja i vaspitanja je upravo u razvijanju te svijesti, koju čine ekološka znanja, ekološki stavovi i ekološko djelovanje. Na tom putu je škola najpozvanija da razvija ekološku svijest

⁷ Andevski, M; Kundačina, M. (2004), „*Ekološko obrazovanje, od brige za okolinu do održivog razvoja*“, Užice.

kod mladih, kako kroz nastavu tako i kroz vannastavne i vanškolske aktivnosti. Predmet ovog istraživanja je utvrđivanje znanja učenika o ekološkoj problematici, učeničkih stavova o ekološkim problemima i aktivnostima, kao i utvrđivanje spremnosti učenika da se angažuju na ekološkim aktivnostima u školi.

Istraživanjem je izvršen pokušaj dovođenja u vezu sva tri segmenta ekološke svijesti. U tom kontekstu ciljevi istraživanja su sledeći:

- Kroz pitanja upitnika, cilj je bio da se utvrdi koliko su učenici osnovnih škola, u nastavnim predmetima koje slušaju tokom školovanja, bili usmerjavani u ekološko vaspitanje i obrazovanje.

Uzorak istraživanja činilo je 300 učenika osnovnih škola i to po 100 učenika iz OŠ „Vuk S. Karadžić“, OŠ „Dositej Obradović“ iz Doboja i OŠ „Đura Jakšić“ iz sela Podnovlje nadomak Doboja.

Tabela 1. Broj učenika koji je učestvovao u istraživanju

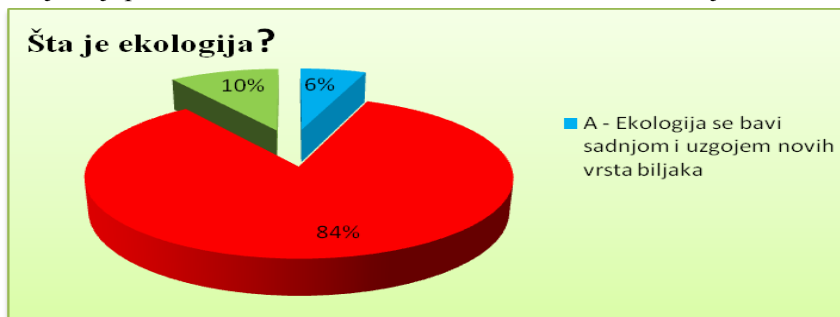
Osnovne škole	Br učenika
1.OŠ „Vuk S. karadžić“ Dboj	100
2. OŠ „Dositej Obradović“Dboj	100
3. OŠ „Đura Jakšić“ Podnovlje	100
Ukupno	300

U istraživanju je korištena deskriptivna metoda i metoda teorijske analize. Za prikupljanje podataka korišteni su upitnici koji su bili anonimni. Upitnik se sastojao od 19 pitanja sa ponuđenim odgovorima na koje su učenici trebali odgovoriti zaokruživanjem onog odgovora kojeg su smatrali da je tačan. Za odgovaranje učenicima je trebalo u prosjeku 20 minuta.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

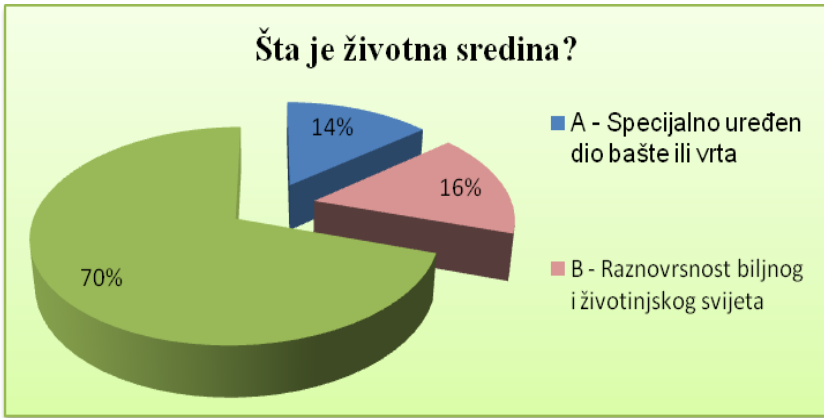
Rezultati istraživanja u osnovnim školama na području opštine Dboj (OŠ „Dositej Obradović“, OŠ „Vuk S. Karadžić“ i OŠ „Đura Jakšić“)

Na prvo pitanje šta je ekologija od 300 učenika 252 učenika ili 84% su dala tačan odgovor. Najveći procenat tačnih odgovora imali su učenici OŠ „Vuk S. Karadžić“ 95%, iza njih učenici OŠ „Dositej Obradović“ 90%, a najmanji procenat su imali učenici OŠ „Đura Jakšić“ Podnovlje 67%.

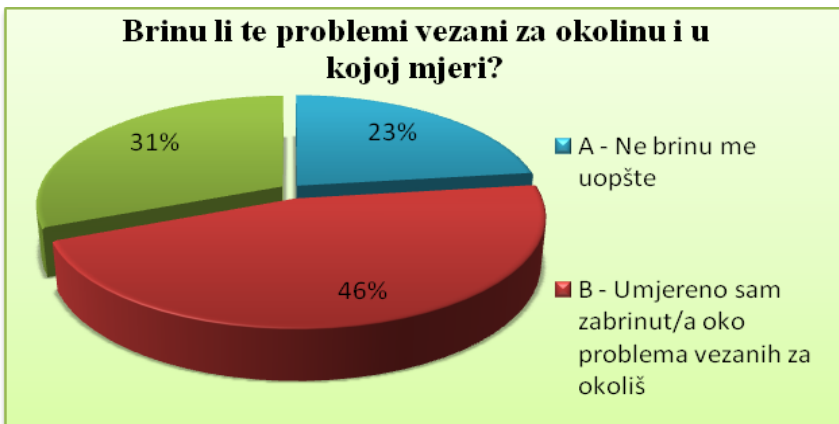
Grafikon 1. Procentualni prikaz odgovora na pitanje Šta je ekologija

Na pitanje, šta je životna sredina/okoliš 210 učenika je dalo tačan odgovor. Iznenađuje činjenica da je u OŠ “Đura Jakšić” samo 44% učenika dalo tačan odgovor.

Grafikon 2. Procentualni prikaz odgovora na pitanje Šta je ekologija

Iz sledećeg dijagrama vidimo da učenici osnovnih škola ne pokazuju preveliku zabrinutost za životnu sredinu. Učenici OŠ “Vuk S. Karadžić” i OŠ “Dositej Obradović” su umjereno zabrinuti za stanje okoliša, dok najveći broj ispitanih učenika OŠ “Đura Jakšić” tj. 49% uopšte nije zabrinuto za stanje okoliša.

Grafikon 3. Zabrinutost osnovaca za okoliš

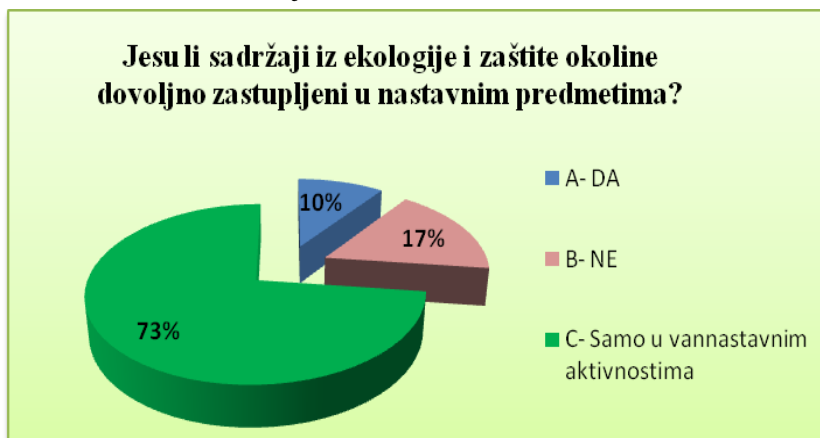
Iz dobijenih rezultata na prvih 10 pitanja, koja su bila vezana za učenička znanja iz ekologije, dolazimo do zaključka da učenici posjeduju zadovoljavajuće teoretsko znanje kad je riječ o ekologiji i zaštiti životne sredine. Posmatrajući pojedinačno odgovore učenika iz tri osnovne škole može se zaključiti da učenici OŠ “Vuk S. karadžić”, imaju najveće teoretsko znanje, za njima su učenici OŠ “Dositej Obradović”, a pomalo razočaravajuće rezultate su dali učenici OŠ “Đura Jakšić” (Tabela 6.)

Tabela 2. Procentualni prikaz tačnih odgovora na prvih 10 pitanja iz ankete

Broj pitanja	OŠ “Dositelj Obradović” Doboј	OŠ “Vuk S Karadžić” Doboј	OŠ “Đura Jakšić” Podnovlje	Od ukupnog br. ispitanih učenika
1.	90%	95%	67%	84%
2.	77%	89%	44%	70%
3.	95%	86%	65%	82%
4.	57%	81%	45%	61%
5.	32%	64%	72%	56%
6.	92%	94%	63%	83%
7.	37%	83%	87%	69%
8.	84%	61%	62%	69%
9.	43%	60%	35%	46%
10.	95%	94%	90%	93%

Pomoću narednih devet pitanja cilj je utvrđivanje nivoa razvijenosti ekološke informisanosti, ekološke svijesti i samoprocjene proekološkog ponašanja učenika.

Rezultati provedene ankete pokazuju da sadržaji iz ekologije i zaštite životne sredine nisu zadovoljavajuće zastupljeni u nastavnim programima i aktivnostima, jer je 17% ili ispitanih odgovorilo negativno, a čak njih 219 (73%) smatra da se realizuju samo u vannastavnim aktivnostima.

Grafikon 4. Mišljenje učenika o zastupljenosti ekoloških sadržaja u nastavi

Zastupljenost nekih ekoloških sadržaja u nastavnim programima (predmetima) nije zadovoljavajuća. Uvođenje informacija o zaštiti okoline u različite predmete može biti višestruko korisno. Na primjer, poruka će vjerovatno imati veći učinak ako se predstavi na razne načine i u što više nastavnih predmeta nego da se prezentuje samo u biologiji. Time se stalno naglašava važnost brige svakog pojedinca o okolišu.

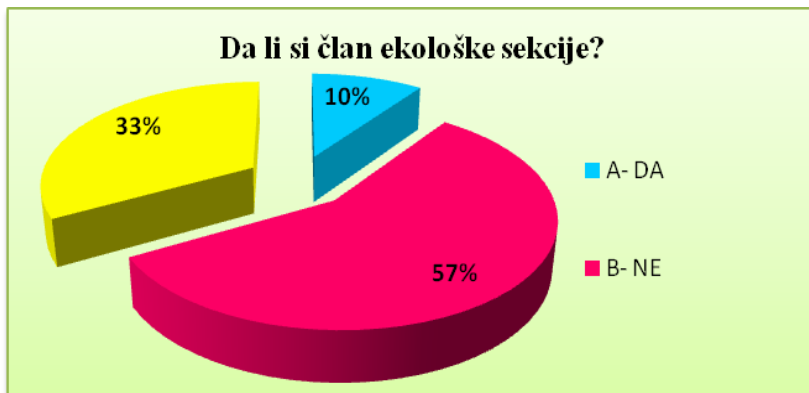
Većina učenika ne zna da li su im znanja koja dobijaju od svojih nastavnika dovoljna za razvoj ekološke svijesti. Znanje iz područja

ekologije i zaštite okoline/okoliša, koje se prenosi i stiče u školi, nije dovoljno za razvoj ekološke svijesti i kulture, jer je 19% ispitanika odgovorilo negativno, a 56% je reklo da ne zna odgovor.

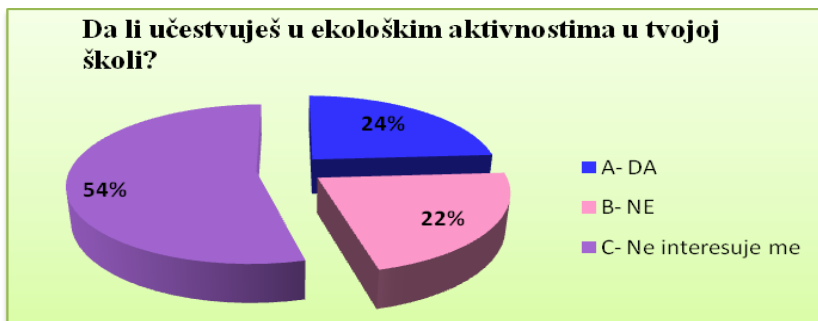
Grafikon 5. Stavovi učenika o dobjanju znanja o ekologiji u školama

Posmatrajući naredni dijagram, primjećuje se izrazito veliki procenat učenika koji nisu članovi ekološke sekcije, a u OŠ „Đura Jakšić“ takva sekcija uopšte ne postoji. Posmatrajući pojedinačno vidi se da čak 94% ispitanih učenika OŠ „Dositej Obradović“ nisu članovi ekološke sekcije, a u OŠ „Vuk S. Karadžić“ taj procenat iznosi 77, što svejedno predstavlja veoma veliku nezainteresovanost učenika za ekološke aktivnosti.

Grafikon 6. Učešće učenika u ekološkoj sekciji

Ono što malo ohrabruje u odnosu na podatke iz prethodnog pitanja jest činjenica da, bez obzira što nisu članovi ekološke sekcije, njih 25,5% od 200 učenika iz dvije gradske škole učestvuju u ekološkim aktivnostima. Pogotovo ohrabruje činjenica da učenici OŠ “Đura Jakšić”, bez obzira što ne postoji ekološka sekcija, njih 31 učestvuje u ekološkim aktivnostima u svojoj školi. Posmatrajući sve tri škole zajedno, veoma je veliki broj učenika 54% ili 162 učenika nisu zainteresovani za učešće u ekološkim aktivnostima.

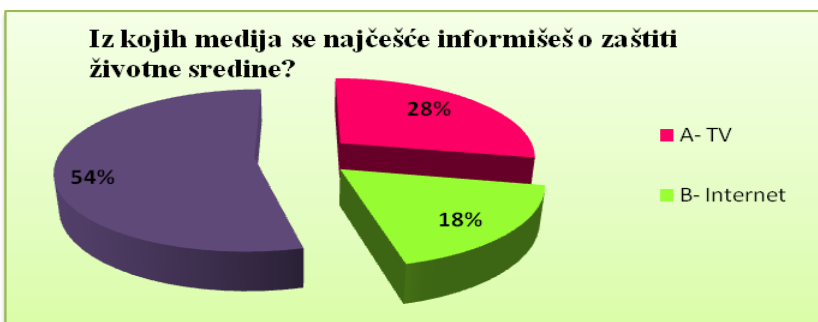
Grafikon 7. Učešće učenika u ekološkim aktivnostima

Na još jedan razočaravajući podatak nailazimo kad je u pitanju uključivanje učenika u “Ekološki pokret”. Njih čak 168 ili 56% je iskazalo nezainteresovanost, a njih 66 ili 22% bi se uključilo ukoliko se uključe i njihovi drugovi u određene akcijr, kao i njih 66 ili 22% bi se rado priključili “Ekološkom pokretu” .

Grafikon 8. Broj učenika koji bi se priključili “Ekološkom pokretu”

U osamnaestom pitanju ponovo nailazimo na odgovore koji pokazuju učeničku nezainteresovanost za zaštitu životne sredine. Njih 162 (54%) nisu uopšte zainteresovani za informisanje o ekološkim problemima i načinu zaštite životne sredine, dok ostalih 138 (46%) se informišu putem TV ili interneta.

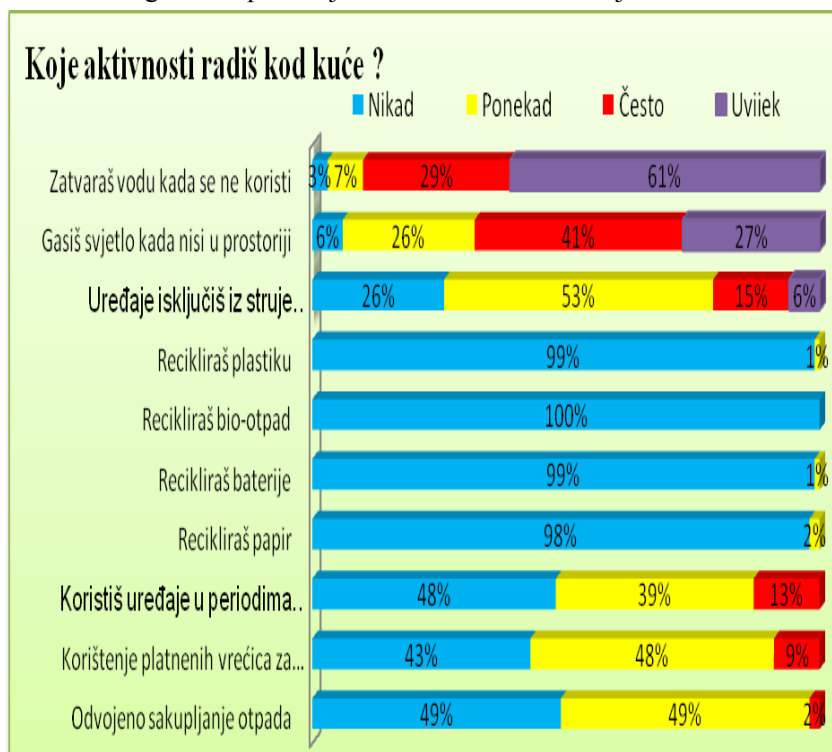

Grafikon 9. Putem kojih medija se učenici informišu o zaštiti životne sredine?

Informisanje javnosti o ekološkim problemima i aktivnostima nesumnjivo je jedan od najsnažnijih faktora razvoja ekološke svijesti i kulture, te aktivnog uključivanja u rješavanje okolinskih problema. Mediji imaju izuzetnu ulogu u prenošenju informacija i poruka radi čega imaju snažan uticaj na formiranje javnog mnijenja i opšte društvene svijesti. Zbog toga se često smatraju "paralelnom školom". Zbog toga medije treba koristiti kao efikasan i značajan proces za sticanje znanja i informisanje o različitim okolinskim pitanjima.

Devetnaesto pitanje se odnosilo na aktivnosti koje učenici praktikuju da rade kad su kući (u kuću, kod kuće).

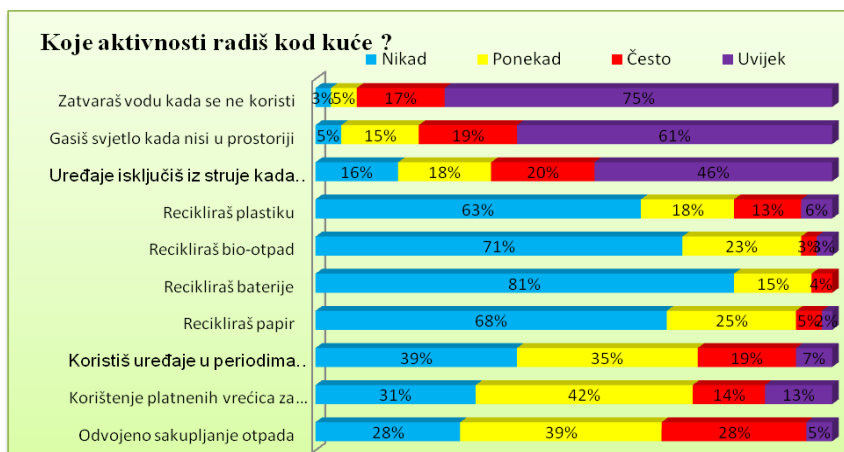
Naredni grafikone prikazuje rezultate iz OŠ "Dositej Obradović".

Grafikon 10. Aktivnosti koje praktikuju učenici osnovne škole "Dositej Obradović" Dobo

Na osnovu ovih rezultata može se zaključiti da učenici imaju svijest o tome da treba da štede vodu, ali kad je u pitanju štednja električne energije tu svijest ima svega 27% učenika, odnosno 48% učenika nikad ne koristi električne uređaje kad je struja jeftinija. Kad je u pitanju reciklaža otpada rezultati su jednom rječju poražavajući, 98% do 100% učenika ne reciklira ni jednu vrstu otpada.

Naredni grafikone predstavlja aktivnosti koje praktikuju učenici OŠ "Vuk S. Karadžić" Dobo.

Grafikon 11. Aktivnosti koje praktikuju učenici OŠ “Vuk S karadžić” Doboj

Iz ovoga možemo zaključiti da učenici OŠ “Vuk S. Karadžić” Doboj imaju nešto razvijeniju svijest kad je u pitanju štednja vode i električne energije. Kad je u pitanju reciklaža otpada, veoma mali procenat učenika je naveo da ponekad reciklira otpad (baterije, plastiku, bio-otpad i papir). Relativno zadovoljavajući, u odnosu na druge dvije škole, procenat učenika 28% često, i 39% ponekad selektuje otpad.

ZAKLJUČAK

Da bi se moglo od čovjeka očekivati i zahtijevati ekološko ponašanje, potrebno ga je prethodno obrazovati, što se može jedino uvođenjem ekoloških sadržaja u sve nivoe obrazovnog sistema vaspitanja i obrazovanja. S toga ne treba situaciju prepuštati slučaju, već se pitanju organizovane nastave, sa tematikom iz ekologije, mora prići veoma ozbiljno i efikasno, naravno kroz inoviranje postojećih nastavnih planova i programa i uvođenjem regularnih ekoloških sadržaja kao posebnih predmeta i u okviru drugih predmeta.

Škola je osnovni faktor vaspitanja i eko – obrazovanja. Sa utvrđenim programskim sadržajima i oblicima škola pruža najveće mogućnosti u izgrađivanju svijesti učenika. Ona pruža značajne mogućnosti za sticanje određenih znanja ali i za izgrađivanje određenih navika, za razvoj ekološke svijesti razvijanjem ljubavi i odgovornog odnosa prema porodici⁸

Značajno je koliko i sama škola kao institucija uključuje ozbiljno u aktivnosti koje se organizuju na nivou lokalne sredine i da li postoji takva vrsta saradnje. Savremena ekološka situacija, pa i ovo istraživanje, je pokazala da fond znanja iz ekologije nije na potrebnom nivou.

Neophodno je da nastavnik bude ekološki obrazovan, da poznaje ekološke probleme, da je o njima dovoljno obavješten i svjestan ekoloških

⁸ Brader, S; Musić, S. (2002), „Ekološka edukacija u osnovnim školama“, *Revija rada*, Beograd.

posledica, da bi mogao da procenjuje i utiče na motivisanost djece a i starijih da se ona zaštiti

Ekološka svijest (kao cilj ekološkog obrazovanja) ne gradi se na pretpostavci čovjekove vladavine, nego partnerstva sa prirodom. Ekološka orijentacija, pretpostavka humane ekologije i argumentacije humanističke zahtijevaju od čovjeka uvažavanje zakonitosti ekološkog razvoja.⁹

ENVIRONMENTAL AWARENESS OF CHILDREN IN CULTURAL AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE MUNICIPALITY DOBOJ

Slobodanka Pavlović PhD; Danijela Gavrić mr

Abstract: This paper highlights the importance and the role of environmental education in order to enhance the environmental awareness of children in the educational institutions in Doboj. Ecological education is only the part of the whole, being an integral part of the overall development of each personality. Through its curriculum, School could give the basis for further development of the environmental awareness and a solid basis for future improving of environmental attitudes, habits and ecological culture. Through its overall activity - particularly through courses and extracurricular activities, School has great opportunities for achieving environmental education. To achieve this, it is necessary to incorporate ecological principles that cover curricula into the complete process of teaching.

Key words: *Ecological education, environmental awareness, School Doboj*

LITERATURA

1. Ágnes Zsóka, A; Zsuzsanna Marjainé Szerényi, Anna Széchy, Tamás Kocsis. (2013), Greening due to environmental education? Environmental knowledge, attitudes, consumer behavior and everyday pro – environmental activities of Hungarian high school and university students *Journal of Cleaner Production, Volume 48, Pages 126-138*.
2. Andevski, M. (1997). *Uvod u ekološko obrazovanje*, Novi Sad, Filozofski fakultet
3. Andevski, M; Kundačina, M. (2004). „*Ekološko obrazovanje, od brige za okolinu do održivog razvoja*“, Užice.
4. Brader, S; Musić, S. (2002), „*Ekološka edukacija u osnovnim školama*“, *Revija rada*, Beograd.
5. Kundačina, M. (1998). *Činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja*, Užice, Učiteljski fakultet
6. Kundačina, M. (2010). *Ekološko vaspitanje*. Šabac, Zaslun
7. Nikolić, V. (2003). *Obrazovanje i zaštita životne sredine*, Beograd, Zadužbina Andrejević
8. Gavrić, D. (2015). *Ekološka svijest djece u vaspitno – obrazovnim ustanovama opštine Doboj*. Magistarski rad, Internacionalni univerzitet Travnik

⁹ Andevski, M; Kundačina, M. (2004). „*Ekološko obrazovanje, od brige za okolinu do održivog razvoja*“, Užice